

Law for the living environment

REBALANCE
DEMOCRACY
& CAPITALISM

BR2Я Global Business and Human Rights
Scholars Association

Верховенство права та корпоративні актори

Подкаст з Анітою Рамасастрі

Про верховенство права, боротьбу з корупцією, бізнес і права людини в Порядку денному відновлення України, відповідальне ведення бізнесу під час війни та післявоєнний час та підвищені соціальні очікування щодо корпоративної відповідальності за дотримання прав людини компаній з олігархічним минулим.

“Компанії, які беруть на себе зобов’язання підтримувати відновлення в Україні... не повинні просто отримувати привітання за те, що вони є компаніями, які підтримують відновлення, а повинні підтримувати відповідальне відновлення”, - Аніта Рамасастрі.

Олена Уварова: Вітаю. І ми продовжуємо нашу серію подкастів: «Верховенство права та корпоративні актори». Сьогодні для мене велика честь, що нашим гостем є Аніта Рамасастрі, професорка права та директорка Програми сталого міжнародного розвитку Університету Вашингтона, Спеціальна представниця ОБСЄ з питань боротьби з корупцією та колишня членкиня Робочої групи ООН з питань бізнесу та людини права.

Шановна Аніто, дуже дякую, що Ви погодились взяти участь у цій серії подкастів. І моє перше запитання до Вас: як ви бачите зв’язок між цими концепціями (або рамками) з боротьби з корупцією, верховенства права, бізнесу та прав людини? Тому що це не дуже поширена ситуація, коли ми обговорюємо ці поняття разом.

Аніта Рамасастрі: Чудово. Дуже дякую, Олено, за запрошення приєднатися до цієї розмови, цієї важливої розмови. Спершу я скажу, що дійсно те, про що ми маємо думати і зараз, у ситуації конфлікту, і в постконфліктній ситуації також, коли ми маємо планувати відновлення та відбудову України. Витрачається багато грошей, багато ресурсів. Поки що, звісно, йдеться про війну, і, звісно, у майбутньому це буде концентруватися навколо будівництва, реконструкції та відбудови в

Funded by
the European Union

Law for the living environment

REBALANCE
DEMOCRACY
& CAPITALISM

BR2Я Global Business and Human Rights
Scholars Association

Україні. Отже, коли ви бачите, що великі суми грошей переходять із рук в руки, що приватний сектор фактично матиме як на місцевому, так і на міжнародному рівнях. Багато українських компаній і багато міжнародних компаній мають можливість отримати великі контракти. І те, і це відбувається як під час конфлікту, так і в період після конфлікту, коли великі суми грошей витрачаються на ситуації, які є чутливими в плані часових рамок – коли нам потрібно швидко розподілити зброю чи оборонне обладнання. І на етапі реконструкції для українського народу буде дуже важливо, щоб економіка знову добре функціонувала, і було нове будівництво. Тому, коли такі речі відбуваються, часто процедури та кути зрізаються. Це традиційно, і ми бачили це в багатьох різних місцях. Ми можемо бачити останнім часом, наприклад, Ірак чи Афганістан як такі ситуації. Є багато можливостей, оскільки часто немає міцної основи, інституційного набору механізмів контролю за витрачанням цих грошей.

Отже, як співвідносяться ці різні поняття?

Що ж, по-перше, це сильне верховенство права. Коли ми говоримо про велику кількість контрактів, які видає уряд, багато контрактів, які видаються компаніям, тоді нам потрібні сильні суди, які не лише забезпечать належне виконання контрактів, але також належне реагування, коли є шахрайство, коли є зловживання державними закупівлями, коли є корупція. Країна повинна мати добре функціонуючі суди, антикорупційні органи, які можуть допомогти контролювати рух коштів та запобігати шкоді.

Тому що, знову ж таки, як тільки гроші зникнуть або якщо гроші витрачені даремно, наслідки зараз є справою життя. І в майбутньому знову вплинуть на розвиток економіки.

По-друге, вам потрібні сильні гарантії для запобігання корупції. Нам це потрібно щодня. Але коли гроші витрачаються так швидко, можливості та стимули для корупції стають набагато вищими. Ми не говоримо про дачу дрібного хабара за доступ до вашого митного оформлення. Це великі багатомільйонні, мільярдні контракти. Отже, боротьба з корупцією та верховенство права.

І по-третє, і, можливо, це та тема, про яку люди не думають, але повинні, це бізнес і права людини, або відповідальна бізнес-поведінка. Компанії, які отримують вигоду від цих контрактів, знову ж таки, місцеві українські компанії та великі міжнародні компанії, отримують чудові можливості, і ми повинні це пам'ятати. І яким компаніям ми хочемо віддати ці контракти – відповідальним? Тому що, знову ж таки, ми хочемо, щоб будівництвом займалися компанії, які поважають права

Funded by
the European Union

Law for the living environment

REBALANCE
DEMOCRACY
& CAPITALISM

BR2Я Global Business and Human Rights
Scholars Association

працівників. Ми не хочемо примусової праці, ми не хочемо небезпечних умов. Ми хочемо переконатися, що компанії, які приходять, захищатимуть права своїх клієнтів.

Тож, я маю на увазі, ми можемо говорити про інші проблеми, але просто сказати, що це також частина цього. Тому, коли ми говоримо про відповідальну бізнес-поведінку, для мене ці три концепції поєднуються: верховенство права, боротьба з корупцією, бізнес і права людини.

Олена Уварова: Велике спасибі. І я бачу в цьому пункті принцип узгодженості політики, який закріплений Керівними принципами ООН з бізнесу і прав людини. Але коли ми бачимо реальність, державний сектор і приватний сектор вважають за краще говорити про післявоєнну відбудову та післявоєнну реконструкцію, не згадуючи про відповідальне ведення бізнесу. Я згодна, що антикорупційний порядок денний привертає велику увагу в Україні. Але відповідальне ведення бізнесу все ще не в центрі уваги. І мені цікаво, як ми можемо підвищити інтерес до цієї теми в нашому суспільстві.

Аніта Рамасастрі: Тож я думаю, що це знову ж таки про навчання бізнес-спільноти в Україні, політиків, а також просто громадськості щодо того, чому це важливо. І є кілька причин. Перша, про яку я не згадала хвилину тому, але повинна була, полягає в тому, що інший ризик на етапі реконструкції полягає в тому, що люди, які отримують контракти, можуть бути ким завгодно, від олігарха до тих, хто отримав прибуток від конфлікту. Тому, коли ми думаємо про це, ми хочемо переконатися, що ми перевіряємо ці ділові відносини, щоб переконатися, що люди, які є військовими злочинцями, відверто кажучи, або пов'язані з військовими злочинцями, не отримують вигоди від реконструкції. Отже, це важлива роль: будь-яке агентство з реконструкції та відновлення, яке контролює виконання контрактів, повинно проводити перевірку партнерів. Це дуже важливо. Ви знаєте, ми не хочемо, щоб вигравали порушники санкцій чи подібні до них. Друга частина полягає в тому, що вам потрібні компанії, які будуть відповідальними та враховуватимуть вплив своїх бізнес-моделей. Це нелегко. І знову ж таки, для будь-якої економіки, але в постконфліктний період це ще складніше, попросити компанії принаймні взяти на себе зобов'язання і, можливо, принаймні визначити, які є найбільші ризики у сфері прав людини в різних ключових секторах. Так, будівельний сектор буде привертати значну увагу. Транспортний.

Funded by
the European Union

Law for the living environment

REBALANCE
DEMOCRACY
& CAPITALISM

BR2Я Global Business and Human Rights
Scholars Association

Які ризики? Які значні ризики для прав людини у період реконструкції? Ми знаємо, що питання безпеки працівників, питання праці будуть важливими. Тож нам потрібно впоратися з ними та переконатися, що існують засоби захисту. Отже, знову ж таки, нічого не буде ідеальним, але принаймні визначити, де ці ризики, і спробувати вибрати компанії, які мають принаймні певну відданість цій проблемі. Тому що величезний масштаб реконструкції означає, що ми матимемо справу з компаніями, які матимуть величезний вплив на повсякденне життя людей.

Олена Уварова: Я згодна. А також я бачу ще один виклик. Ви знаєте, у нас немає дійсно сильної традиції залучати різні зацікавлені сторони до обговорення, і, як ми знаємо, належна перевірка прав людини насправді потребує такої участі. Що Ви порекомендуєте різним дійовим особам в Україні, організаціям громадянського суспільства, державним інституціям у цьому відношенні?

Аніта Рамасастрі: Що ж, я думаю, що я б почала, перш ніж дійду до громадянського суспільства та уряду, я б почала в першу чергу з компаній, з якими, Ви знаєте, ми зараз спілкуємося. В Англії триває конференція Ukraine Recovery, і є низка компаній, які беруть на себе зобов'язання підтримати відбудову. Отже, розмову потрібно починати з такими компаніями, щоб запитати їх: "Що ви думаєте про питання прав людини та відповідальне ведення бізнесу?"

Тож ми маємо розпочати зараз із цих обговорень і попросити певні компанії стати лідерами в обмірковуванні того, як вони запроваджуватимуть повагу до прав людини під час відновлення. Вони повинні не просто отримувати привітання за те, що вони є компаніями, які підтримують відновлення, а й підтримувати відповідальне відновлення.

У зв'язку з цим, я думаю, наступним пунктом може бути те, що уряд відіграє важливу організуючу роль. Тому, звичайно, український уряд є найважливішим, але є також уряди-донори та їхнє заохочення скликати такі розмови з багатьма зацікавленими сторонами прямо зараз із ключовими партнерами українського громадянського суспільства та, можливо, деякими міжнародними правозахисними організаціями, щоб допомогти розробити план.

Конфлікт у Сирії все ще триває, але ООН, думаючи про реконструкцію Сирії, включила Керівні принципи ООН або посилалася на них як частину планів реконструкції. Тому я сподіваюся, що хоча поки що ми цього ще не бачимо, але в Україні ми побачимо діалог про відповідальне ведення

Funded by
the European Union

Law for the living environment

REBALANCE
DEMOCRACY
& CAPITALISM

BR2Я Global Business and Human Rights
Scholars Association

бізнесу під час відновлення України. Ми маємо почати розмову зараз, щоб бути готовими до цих майбутніх зусиль.

Олена Уварова: Я цілком погоджуюся. І дякую, що Ви підкреслили це. Я дуже сподіваюся, що ми це побачимо. Моє наступне запитання стосується того, які виклики Ви вважаєте найбільш проблемними? І моє друге запитання: Ви згадали український уряд і деякі уряди-донори, але як щодо Європейського Союзу? Мені цікаво, чому, незважаючи на такі ініціативи, як проект Директиви про належну обачність у сфері корпоративної стійкості, ми в той же час не бачимо жодного заклику до України, Молдови чи Грузії, який спонукав би їх докласти зусиль у цьому відношенні. Складається враження, що процеси євроінтеграції цих країн і зусилля в сфері забезпечення належної обачності щодо прав людини йдуть паралельно.

Аніта Рамасстрі: Так, я вважаю, Ви задали два важливих запитання. Перше – це виклики для будь-якої влади. Верховенство права є викликом у постконфліктних умовах. Суди зазнають надзвичайної напруги. Отже, питання полягає в тому, що нам потрібні механізми нагляду та підзвітності. І це великий виклик для реконструкції. Великі суми грошей, великі державні контракти, гроші витрачаються швидко. Як ви моніторите це, як наглядаєте тощо?

Тож я вважаю, що міжнародне співтовариство має розпочати розробку та по суті розглянути, які механізми контролю були б хорошими. І зазвичай вони залучають ключових незалежних аудиторів в уряди чи в агентство з реконструкції. Отже, певний механізм нагляду, можливо, альтернативні види судів або вирішення спорів у разі виникнення проблеми. Але ми маємо працювати з Україною, щоб сказати, що це за механізми підзвітності. Водночас, потрібні інвестиції у базову підтримку судів, щоб вони також добре функціонували, зокрема, в комерційних спорах. Що стосується Європейського Союзу, я вважаю, що це одне з важливих питань, і я сподіваюся, що з відновленням ми побачимо більше уваги через зовнішні дії та партнерство щодо технічної співпраці з Україною, Молдовою та Грузією.

Думаю, це станеться. Те, що ми бачимо зараз, коли ми розмовляємо, це те, що в Європейському Союзі тільки починаються тристоронні переговори щодо Директиви про належну обачність з корпоративної стійкості. Посилена належна обачність у сфері дотримання прав людини, вся

Funded by
the European Union

Law for the living environment

REBALANCE
DEMOCRACY
& CAPITALISM

BR2Я Global Business and Human Rights
Scholars Association

концепція такого роду вищих стандартів у період конфлікту, що включатиме постконфліктні ситуації, є свого роду першим кроком. Це створило б для багатьох компаній, про які ми говоримо, які працюватимуть в Україні, цей додатковий рівень. Тож їм доведеться забезпечити належну обачність у сфері прав людини. А якщо ні, то можуть бути наслідки. Тому я думаю, що ця дискусія ще почнеться. І тому будемо сподіватися, зі схрещеними пальцями, що це станеться. Я думаю, що поряд із цим ми починаємо бачити в дебатах або порядку денному з питань торгівлі та інвестицій обговорення необхідності відповідних посилень і заходів для країн-партнерів. Тому я думаю, що це більше питання часу.

І я хотіла би ще раз сказати, що для Вас та інших, хто є українськими науковцями та правозахисниками, ви робите правильну річ і, знаєте, зараз Ви обґрунтовуєте, що Вам потрібно значно більше, ніж директиви лише на папері.

Олена Уварова: Дуже дякую за цей коментар. І Ви згадали олігархів і олігархічні компанії. І я маю для себе цю дилему протягом тривалого періоду часу. У нас, звичайно, ще є компанії, які мають олігархічне минуле, але сьогодні ці компанії досить успішно працюють на українському ринку. І вони не визнають, що мали негативний вплив на політичну систему в Україні, на права людини, на верховенство права в Україні. І тепер деякі з них претендують навіть на те, щоб бути чемпіонами відповідального ведення бізнесу. І я просто думаю про те, яке хороше рішення для цієї ситуації. З одного боку, вони намагаються робити правильні речі. З іншого боку, вони не визнають свого негативного минулого. Чи маємо ми вірити їм і просто підтримувати їх у їхніх позитивних зусиллях, чи маємо чинити певний тиск через громадську думку на ці компанії, які, перш ніж почати називати себе відповідальним бізнесом, повинні визнати, що вони здійснювали цей негативний вплив на політичну систему України.

Аніта Рамасастрі: Ви чудова професорка, Олено, з дуже складним питанням. Отже, знаєте, ось моя відповідь. Постконфліктні моменти одночасно є перехідними. І тому ми можемо думати про принципи правосуддя перехідного періоду. Отже, є основна частина, яка полягає в тому, що Україні та багатьом економікам потрібно бути стійкими та сильними після війни, для цього їм потрібні відкриті, прозорі та конкурентоспроможні ринки. Цього хочуть й усі підприємства. Тому

Funded by
the European Union

Law for the living environment

REBALANCE
DEMOCRACY
& CAPITALISM

BR2Я Global Business and Human Rights
Scholars Association

що, компанії, засновані на олігархічному минулому, історично насправді часто є сильнішими за інші компанії і здатні продовжувати роботу зараз, тоді як менші компанії та компанії, які ніколи не отримували вигод від свого роду скорочення кутів, борються за виживання. Тому я думаю, що тут є дві частини.

Одна з них полягає в тому, що уряду та донорам потрібно буде, на мою думку, забезпечити стимули для невеликих місцевих компаній, які постраждали від конфлікту. Тож надаємо їм пріоритет, тому що вони або раніше зазнали шкоди, або не мали тих переваг, які мали економічні підприємства, засновані на олігархічному впливі. Тож це моя перша відповідь.

Моя друга відповідь полягає в тому, що просування вперед у короткостроковій перспективі може стосуватися того, щоб майбутні економічні транзакції були максимально захищеними, конкурентними та відкритими, наскільки це можливо. А я за хвилину повернуся до останньої тези. Тож незважаючи ні на що, дивлячись вперед, я вважаю, що необхідно намагатися виправити шкоду, завдану підприємствам, які не грали та не конкурували чесно. І такими, хто постраждав, як правило, є невеликі підприємства. Отже, необхідно продумувати спеціальні стимули та програми, щоб допомогти їм.

По-друге, необхідно переконатися, що майбутні контракти та економічні процеси є максимально сильними та відкритими.

І тоді третє питання про те, що робити з минулим, справді є політичним. Тож я не можу тут нічого стверджувати. Україна та український народ мають вирішувати, коли їм звертатися до цих проблем, а це означає, що ви зможете рухатися вперед у більш прозорий та справедливий спосіб, якщо звернетесь до того факту, що раніше певні компанії отримували вигоду від своїх близьких стосунків із політиками або отримували контракти на основі таких стосунків, або мали змогу отримати державну ліцензію на компанію, і вони отримали своє багатство завдяки цьому впливу та розбудові відносин. Чи можна їх притягнути до відповідальності? Можливо. Чи слід їх позбавити ліцензій на певну діяльність? Можливо. Але коли ви починаєте займатися такою проблемою, вона стає політично чутливою. Це дуже політичне рішення. Чи має це сенс?

Олена Уварова: Так, я повністю згодна. І також, я бачу, Ви знаєте, цей зв'язок знову з Керівними принципами ООН і навіть здебільшого з Рамкою, розробленою Джоном Ратгі, і з ідеєю,

Funded by
the European Union

Law for the living environment

REBALANCE
DEMOCRACY
& CAPITALISM

BR2Я Global Business and Human Rights
Scholars Association

закладеною до неї, про соціальні очікування. Тож так, напевно, саме цей момент важливий - мати такий соціальний запит.

Аніта Рамасастрі: Я думаю, що найбільша проблема для істориків, політологів, інших дослідників, знову ж таки, питання перехідного правосуддя, яке полягає в тому, що частиною руху вперед є визнання або принаймні якась спроба визнавати минуле компанії. Важливо, як це відбувається і коли це відбувається, а також яка правильна основа для усунення такої несправедливості, що існувала. Але ми бачимо це в багатьох країнах. Я маю на увазі, що ми все ще маємо справу зі спадщиною колоніальних привілеїв, які мають компанії. І ми досі не розібралися з цим. Тож про це ми просто не повинні забувати. Але це не означає, що це буде швидко вирішено.

Олена Уварова: Погоджуюсь. Дякую за цю відповідь. Це дійсно має сенс для нас. І, мабуть, моє останнє запитання, я не можу стриматися, щоб не запитати Вас про це. Я думаю, що в нашому регіоні порядок денний бізнесу та прав людини замінюється порядком денним соціальної корпоративної відповідальності. І зараз, коли ми намагаємося говорити з компаніями про бізнес і права людини, ми починаємо цю розмову з ризиків для прав людини. Ми говоримо: у вашій діяльності є ризики для прав людини. Але компанії дуже, дуже важко сприймають ці розмови, тому що, на їхню думку, вони роблять багато для підтримки українців. І навіть у нас є такий лейбл, як Brave Ukrainian Business. І коли ви намагаєтеся поговорити з ними про ризики для прав людини... вони сприймають це як критику на свою адресу. І тому я досі намагаюся знайти правильний спосіб вести такі розмови про ризики для прав людини з компаніями, які мають таке мислення і, мабуть, абсолютно зрозуміле мислення в цих обставинах.

Аніта Рамасастрі: Так, я згодна з Вами, що це зрозуміло. І не тільки в контексті російської загарбницької війни. Думка про сміливі компанії, які активізуються в ситуаціях стихійних лих, якщо стається землетрус, якась серйозна проблема чи навіть пандемія, ці компанії активізуються й часто надають позитивну допомогу. Якщо це харчова компанія, вони постачають їжу, якщо фармацевтична - ліки тощо... І я думаю, що частина розмови полягає в тому, щоб сказати: так,

Funded by
the European Union

Law for the living environment

REBALANCE
DEMOCRACY
& CAPITALISM

BR2Я Global Business and Human Rights
Scholars Association

вони звертаються до питання про людські страждання і суспільне благо. Тож це форма допомоги, і це дуже важливо. І про це важливо говорити, і вони заслуговують на повагу.

Порядок денний з бізнесу та прав людини робить дві речі.

Перше — це як раз ваша робота. Це є новаторським у контексті конфлікту, є дуже специфічні ризики для людей. Якщо ви комунальна компанія, або харчова компанія, або продуктовий магазин, раптом у вас виникають різні проблеми та справді складні рішення, які мають щоденний вплив. Тому я думаю, що важливо говорити з компаніями про нагальність відповідних рішень.

Але в більш довгостроковій перспективі, я думаю, це те, про що Ви запитуєте: навіщо їм інвестувати в Керівні принципи ООН і всі ці технічні речі, коли вони настільки зайняті вирішенням негайної кризи та намагаються творити добро? Я думаю, що в розмові з такими компаніями важливо повернутися до обговорення майбутнього, оскільки економіку потрібно відновити, а ви хочете сильної України.

Це стосується будь-якої країни. У вас має бути бажання інвестувати в ці бізнес-процеси та процеси захисту прав людини, тому що це забезпечить вашим працівникам безпеку та здоров'я. Це зробить вас більш привабливими на міжнародних ринках. Це очікування не зникне. Тож не ігноруйте це, оскільки це зробить вас привабливішою компанією, а вашу країну — привабливішим ринком. Той факт, що ви маєте справу з цими проблемами, може негативно вплинути на ваш ланцюг поставок, ваших працівників і вашу компанію. Тож я думаю, що це стосується такої стійкості та того факту, що в майбутньому обиратимуться конкурентоспроможні, прозорі компанії, які інвестують у права людини. І це, я думаю, більша частина відповіді на ту проблему, яку Ви підіймаєте.

Олена Уварова: Велике спасибі. І насправді це дивовижні відповіді. І я сподіваюся, що Ваші думки почують багато акторів в Україні та за її межами, бо це справді важливо. Тож дякую. Дуже дякую, Аніта.

Аніта Рамасастрі: І я щиро дякую, Олено. І знову ж таки, мені було приємно вчитися у Вас, тому що я думаю, що Ваше дослідження справді розглядає конкретні ситуації для компаній. І я вважаю,

Funded by
the European Union

Law for the living environment

REBVLANCE
DEMOCRACY
& CAPITALISM

BR2Я Global Business and Human Rights
Scholars Association

що доказова база є дуже важливою, коли ми намагаємося розробити більш теоретичні аргументи. Тож дякую Вам за всю роботу, яку Ви робите.

Олена Уварова: Спасибі Вам за Вашу підтримку. І дуже важливо знати, що ми маємо таку підтримку, як Ваша.

Аніта Рамасастрі: Чудово. Дуже дякую.

Funded by
the European Union